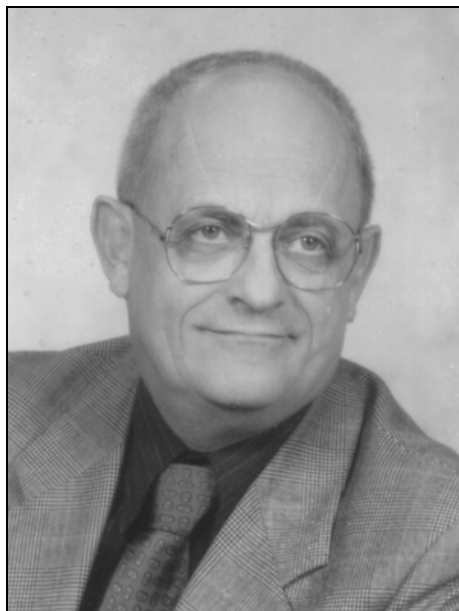

Franc Rozman - šestdesetletnik

Vsakokrat, ko se ozrem nazaj k skoraj brezštevilnim (kdo bi jih v resnici preštel) srečanjem in pogovorom s Francem Rozmanom (že v mojih študentskih letih smo ga imenovali za Frančka in zame bo vedno Franček), se mi najprej vračajo v spomin najina skupna bivanja na Dunaju in potepanja po Avstriji. S Francem - Frančkom sva se namreč spoznala in prijateljsko zblížala ne v slovenski, temveč v avstrijski prestolnici, ko sva se - oba štipendista - v danes že oddaljenem letu 1968 srečevala v dunajskih kavarnah in si prizadevala prav tako na Dunaju študirajočega filozofa Ivana Urbančiča prepričati, da je francoski režiser Roger Vadim v znanstveno-fantastičnem filmu z junaki, ki so se v sinhronem nemškem prevodu pozdravljali z "Sieg der Liebe",

uspešno igralsko promoviral svojo tedanjo ljubezen Jane Fonda.

V sedemdesetih letih sva nato s citroenovim "spačkom" večkrat prekrizarila Avstrijo od Gradiščanske do Salzburga in od Koroške in Štajerske do češko-avstrijske meje. Jaz sem vozil, medtem ko je Franček snoval najine izlete in ogledovalne načrte. Z nemajhnim delom Avstrije, kot jo poznam še danes, sem se prvič srečal na teh izletniških pohodih, hkrati pa si v najinih pogovorih postopoma oblikoval mnogo bolj razločujoč in uravnotežen odnos do habsburške zgodovine, kot je bil tisti, ki sem ga prinesel iz gimnazije in s fakultete. Franček je pač že več kot pred tremi desetletji, ko smo drugi - tedaj mlajši, pa tudi starejši - zgodovinarji še skoraj brez izjeme prisegali na jugoslovanstvo in izrazito temno sliko habsburškega cesarstva, resda provokativno hudomušno in kot za šalo, a vendar prepričano trdil, da monarhija ni bila tako slaba, kot smo govorili in si predstavljali ter opozarjal na njeno kulturno raznolikost, socialno odprtost njenih šol in univerz in njeno bogato kulturno dediščino. Že v teh najinih prvih popotniških srečanjih sem lahko spoznal, da je Rozman izvrsten poznavalec novejše habsburške preteklosti in zlasti avstrijske kulturne zgodovine in prav toliko prijeten popotni družabnik kot zabaven pripovedovalec anekdot (številnih verzov in citatov, ki sem jih ob raznih priložnostih slišal od njega, si na žalost nisem zapomnil).

Jubilejni zapis seveda ne more brez stvarnih podatkov, čeprav mnoge med njimi (posebno prijatelji) dobro poznamo. Zato od začetka: Franc Rozman se je rodil 30. maja 1941 na Bledu, kjer je stanoval še dolgo po diplomi, ko se je vsak delavnik vozil v Ljubljano v službo (v tem času je, kot rad pove, na avtobusu prebral celotno zbirko "Sto romanov"). Po končani osnovni šoli na Bledu je

obiskoval gimnazijo na Jesenicah, leta 1960 pa se je vpisal na filozofsko fakulteto ljubljanske univerze, kjer je pet let kasneje (1965) diplomiral iz zgodovine in sociologije. Še istega leta se je zaposlil na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja in ostal v stavbi nekdanje Kazine na tedanjem Trgu revolucije, kasnejšem Trgu osvoboditve in današnjem Kongresnem trgu 1 zaposlen (sprva kot asistent, od leta 1978 kot znanstveni sodelavec, v letih 1983-1989 kot višji znanstveni sodelavec in po letu 1989 kot znanstveni svetnik) vse do leta 1994, ko je odšel na novo delovno mesto na Pedagoško fakulteto Univerze v Mariboru.

Rozman se je po prihodu na Inštitut posvetil raziskovanju delavskega in socialističnega gibanja in je leta 1972 s temo o *Socialističnem gibanju na slovenskem Štajerskem do kongresa avstrijske socialne demokracije v Hainfeldu (1889)* najprej magistriral, nato pa iz tematike, razširjene do leta 1914, pet let kasneje (1977) še doktoriral; svojo disertacijo je pod naslovom *Socialistično delavsko gibanje na slovenskem Štajerskem do prve svetovne vojne* leta 1979 objavil v knjižni obliki in zanj dobil kar dve nagradi: Kajuhovo in nagrado Sklada Borisa Kidriča. Gradivo za magisterij in disertacijo je zbiral v Ljubljani, v Mariboru, v Gradcu in na Dunaju, kjer je z meddržavno štipendijo preživel šolsko leto 1968/69, leta 1977 pa je s štipendijsko podporo Inštituta za evropsko zgodovino v Mainzu osem mesecev študijsko bival tudi v tem nemškem mestu.

Že v času priprav na magisterij in disertacijo je objavil vrsto znanstvenih razprav in člankov iz zgodovine južnoštajerskega, slovenskega in avstrijskega delavskega gibanja, več objav pa je posvetil tudi drugim zgodovinskim vprašanjem, kot socialni strukturi naročnikov Novic v predmarčni dobi (1970). Medtem ko je v magisteriju in doktoratu obravnaval predvsem problematiko organizacijskega razvoja, nacionalnih konceptov in vsakdanjega političnega boja južnoštajerskih delavskih in socialnodemokratskih društev in združenj, saj je ugotavljal, da tamkajšne delavstvo z izjemo osebnosti, kot sta bila Milan Subarić in Franc Wiesthaler, ni premoglo izvirnejših teoretikov, se je v razpravah, ki jih je priobčil v znanstvenih revijah, obširneje posvetil tudi teoretskim in idejnim razhajanjem med slovenskimi delavskimi voditelji in ideologi. Med slednjimi so že v sedemdesetih letih pritegnili njegovo pozornost zlasti "zapiskarji" (prvi zaokrožen prikaz Naših zapiskov je natisnil leta 1972 v Prispelkih inštituta za zgodovino delavskega gibanja), hkrati pa je pisal še o odnosu socialne demokracije do kmečkega vprašanja ter o jugoslovanskih in avstroslovističnih predstavah voditeljev JSDS. Leta 1971 je izšel pri Cankarjevi založbi njegov prevod Socialne zgodovine evropskega delavskega gibanja Wolfganga Abendrotha - prvi povojni moderni nedogmatski oris zgodovine evropskega socializma in delavske politike v slovenskem jeziku.

Franc Rozman je po objavi disertacije v osemdesetih letih nadaljeval z raziskovanjem delavskega gibanja na Slovenskem. Dvakrat je poskušal temo sicer razširiti oziroma zamenjati - prvič, ko se je hotel posvetiti socialistom v jugoslovanski kraljevini, in drugič, ko je predlagal raziskavo o političnem gibanju Nemcev na Slovenskem v 19. stoletju, vendar za pobudi v ideološko in politično še zelo zapetem ozračju, ki je v Sloveniji - kot drugod v Jugoslaviji - vladalo v zadnjem desetletju jugoslovanske države, ni dobil ustrezne podpore. Leta 1981 je s štipendijo DAAD ponovno za tri mesece odšel v Nemčijo (na Inštitut za evropsko zgodovino v Mainzu, del štipendije pa je izkoristil še za študijsko bivanje v Münchnu), v okviru raznih štipendijskih možnosti in izmenjav, med drugim letne izmenjave med In-

štitutom za zgodovino delavskega gibanja in avstrijskim inštitutom za vzhodno in jugovzhodno Evropo, ki jo je sam pobudil, pa je raziskoval tudi na Dunaju. Hkrati se je aktivno vključil v vse bolj živahno prijateljsko in strokovno sodelovanje, ki se je od konca sedemdesetih let razvilo med slovenskimi in avstrijskimi zgodovinarji mlajše in srednje generacije. Slovensko zgodovinopisje, ki je že tako preveč enostransko usmerjeno k raziskovanju slovenske zgodovine, bi se moralo nujno širše odpreti tujini in preostali Jugoslaviji. Po zgledu drugih, zlasti naravoslovnih strok bi se moralo povezati s tujimi in jugoslovanskimi raziskovalci in se zavzeti za dinamičnejšo izmenjavo znanstvenih izkušenj in rezultatov s tujimi raziskovalnimi ustanovami ter univerzami in inštituti v drugih jugoslovanskih republikah, je leta 1985 ugotavljal v pogovoru z dr. Dušanom Nečakom v reviji *Borec*.

Sam je v tem smislu že v sedemdesetih, še v večjem obsegu pa v osemdesetih letih z referati sodeloval na vrsti znanstvenih konferenc v Jugoslaviji in v tujini (na mednarodnih konferencah zgodovinarjev delavskega gibanja v Linzu je postal tako rekoč reden gost) ter si na ta način pridobil širok krog znancev in prijateljev med tujimi in jugoslovanskimi strokovnjaki. Na moderne težnje v raziskovanju socialističnega in delavskega gibanja v zahodni Evropi, kjer so vse bolj intenzivno raziskovali ne le politično zgodovino, temveč tudi delavsko kulturo, način življenja, socialne in gospodarske razmere ter različne idejne usmeritve delavskih skupin in voditeljev, je večkrat opozoril doma (v že omenjenem pogovoru v *Borcu*, na posvetu zgodovinarjev in etnologov v Mariboru leta 1986 in na zborovanju zgodovinarjev istega leta v Tolminu). Prav tako je hkrati ob znanstvenih člankih, ki so obravnavali tradicionalne narodnopolitične teme zgodovine slovenske in jugoslovanske socialne demokracije, objavil tudi razprave o počasni recepciji marksizma med slovenskim delavstvom v 19. stoletju, o slovenskem anarhistu Karlu Antonu Potisku, o Albinu Prepeluhu in o praznovanju 1. maja na Slovenskem - to temo je leta 1986 skupaj z Mirkom Stiplovškom in Janezom Kosom med drugim obdelal tudi v posebni publikaciji. Z Mirkom Stiplovškom je v prvi polovici osemdesetih let (1983) izdal še kratek monografski oris rudarskih stavk na Slovenskem (do velike stavke v Zasavju leta 1923), pisal pa je tudi o drugih vprašanih (o procesu proti Preporodovcem, Bleiweisovemu odnosu do delavskih stisk in o baronu Schweglu in njegovih spominih).

Rozman je ostal svoji temeljni raziskovalni tematiki - zgodovini delavskega in socialističnega gibanja - zvest tudi potem, ko je v začetku devetdesetih let srečal abrahama, toda kot razkriva njegova skoraj 400 enot obsegajoča bibliografija, so ga ob osnovnem vse bolj privlačevala tudi druga zgodovinska področja. Njegova najpomembnejša publikacija v devetdesetih letih je bila prav gotovo kritična izdaja korespondence Albina Prepeluha, ki je leta 1991 izšla v zbirki Arhivskega društva Slovenije. Kot je menil leta 1985 v pogovoru z dr. Nečakom, se slovenski zgodovinarji izdajanju virov v splošnem premalo posvečamo, zato je v arhivarsko serijo virov prispeval svoj delež. V drugi polovici devetdesetih let je uredniško in avtorsko sodeloval še pri dveh strokovnih monografijah. Leta 1997 je tako skupaj z Božom Benedikom in Leopoldom Kolmanom zasnoval in izdal knjigo z razglednicami starega Bleda, dve leti kasneje pa je s skupino sodelavcev sooblikoval še prikaz spominskih dni in praznovanj na Slovenskem od sredine 19. stoletja do danes (besedilo je v krajši obliki prej izšlo že v nemškem jeziku). Poskusil se je tudi v pisanju šolskih učbenikov in je leta 1999 skupaj s Stanetom

Grando napisal učbenik za tretji razred gimnazije. V spisku njegovih znanstvenih člankov iz devetdesetih let najdemo še razprave o odnosu slovenskega delavskega tiska do francoske revolucije, o Etbinu Kristanu, Francu Sernecu, Josipu Jaklinu, Dragotinu Lončarju, Antonu Füsturu, Dragotinu Gustinčiču, Božidarju Borku, pa tudi o prispevku Josipa Žontarja k zgodovinopisju Jugovzhodne Evrope, o mariborskih Nemcih in nazadnje - v obsežni razpravi v Melikovem zborniku, ki je izšel pred kratkim - o štipendijski ustanovi Pavla Turnerja in njegovih štipendistih. Kar 53 gesel (če sem pravilno preštel) je prispeval v različne zvezke Enciklopedije Slovenije, ki jo je kot področni urednik za zgodovino od leta 1985 tudi sourejal. Leta 1993 je še enkrat za dlje časa odpotoval v Nemčijo (tokrat za šest mesecev v Bochum s štipendijsko podporo Evropske unije), hkrati pa se je kot vodja slovenske delegacije pri simpoziju Modinci (od leta 1986) in kot vodja slovenskega dela avstrijsko-slovenske zgodovinske komisije (od 1987) ves čas aktivno zavzemal za slovensko-avstrijsko zgodovinarsko sodelovanje. V skoraj petnajstih letih, ko je opravljal obe funkciji, je organiziral več znanstvenih srečanj tudi v Sloveniji in vsakemu je sledil zbornik predavanj - vsi, ki smo kdajkoli sodelovali pri organizaciji podobnih prireditev, vemo kako težko jih je pripraviti in pridobiti sredstva zanje.

Čeprav Franček posebej v mlajših letih do raznih funkcij ni kazal izrazitejšega nagnjenja, se mu jih je z leti nabrala lepa kopica. Osebnostno mi je v spominu predvsem kot zelo natančen urednik, ki prebere vsak rokopis. Dolgih sedem let (od 1983-1990) je bil glavni urednik Prispjevov za zgodovino delavskega gibanja, ki so se prav času njegovega urednikovanja (leta 1987) preimenovali v Prispjevke za novejšo zgodovino. V letih 1986-1989 je bil član uredništva Jugoslovenskega istorijskega časopisa, v devetdesetih prav tako odbornik (sicer ne posebej aktivnega) uredništva Zgodovinskega časopisa (od 1996), od 1998 pa še član uredništva Časopisa za zgodovino in narodnopolisje in (spet) Prispjevov za novejšo zgodovino. Kot urednik in avtor je sodeloval tudi pri vrsti drugih publikacij in knjig, med drugim pri Leksikonu Cankarjeve založbe in Svetovni zgodovini istega založnika. Že v letih 1986-1988 je bil predsednik Zgodovinskega društva za Ljubljano, v letih 1994-1996 pa tudi predsednik Zveze zgodovinskih društev (kjer je po izteku mandata - do leta 2000 - obdržal podpredsedniško mesto).

Odhod z Inštituta za novejšo zgodovino na univerzo v Mariboru mu je seveda prinesel nove zadolžitve. Rozman si je sicer predvsem želel predavati zgodovino socialnih in egalitarnih idej ter najrazličnejših socialističnih struj vse do anarhizma (predmet, kot ga poznajo na številnih univerzah v Evropi). Za takšno zamisel (ki jo je med drugim podpiral podpisani), pa na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani ni bilo pravega poslušanja, zato je začel leta 1986 kot izredni profesor predavati Zgodovino Slovencev (od 1740-1918) in Zgodovino jugoslovanskih narodov za isto obdobje na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru (isti predmet je od leta 1988 predaval tudi na Filozofski fakulteti v Ljubljani). Leta 1989 je postal redni profesor, po letu 1994, ko se je polno zaposlil na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru, pa so ga doletele nove funkcije tudi na univerzi in v slovenski šolski "hierarhiji". Kar štiri leta (od 1995-1999) je bil dekan Pedagoške fakultete v Mariboru, v letih 1998-2000 je bil član Sveta za splošno izobraževanje in njegove komisije za učbenike (katere odbornik je še

vedno), od leta 1998 pa je tudi član Sveta za visoko šolstvo in predsednik njegove komisije za humanistične in družboslovne znanosti.

Franček je sicer prepričan, kot mi je omenil nedavno, da je napravil manj, kot je načrtoval, toda kot kaže ta zapis, bilanca opravljenega nikakor ni skromna. Samozadostnost in samozadovoljstvo, čeprav tako značilna za nemajhen del slovenske akademske srenje, seveda tudi nista ravno odliki kritičnejšega izobraženca. Naštevaje bibliografskih enot in funkcij poleg tega pokaže le na del posameznikovega dela in angažmaja in le nepopolno ilustrira njegovo resnično obzorje. Tako ti podatki ne povedo ničesar o Francu Rozmanu, strastnem kupovalcu in bralcu knjig, ki ob rednem prebiranju domače in tuje strokovne literature ni nikoli, tudi potem, ko se je prenehal vsak dan voziti z Bleda v Ljubljano in je že prebral vseh "Sto romanov", opustil zavzetega zanimanja za leposlovje. Včasih že upam, da sem ga za kak roman prehitel, vendar se vedno znova izkaže, da to skoraj ni mogoče. Pred časom sem mu tako omenil, da sem z navdušenjem prebral Mavrov poslednji vzdih Salmana Rushdija, takoj nato pa sem ugotovil, da je (spet) vsaj za en Rushdijev roman pred menoj.

In končno: Franca Rozmana - Frančka vsi poznamo kot izjemno zabavnega pripovedovalca anekdot in dobro obveščene komentatorja našega vsakdanjega družabnega življenja. Sam na ta način pozna brez števila ljudi in prava množica ljudi pozna njega. Podpisani se lahko tako le pridružim dolgi vrsti prijateljev in kolegov, ki so mu že segli v roko in zaželeli vse najboljše ob njegovem jubileju.

Peter Vodopivec